

ŞİTÂÎ

(الشائى)

Kış mevsiminde
nâzil olan âyet ve sûrelere verilen ad
(bk. SÛRE).

ŞİTÂİYYE

(شائىة)

Divan edebiyatında
kış mevsimini konu alan şiir türü.

Arapça *şitâ* (kış) kelimesinden türetilen *şitâiyye* "kışla ilgili, kışa ait" mânasına gelir. Kış, kasidelerin teşbîb (nesîb) bölümlerinde asıl methiyeye giriş yapılırken çok yaygın olmamakla birlikte işlenen konulardan biridir (bk. KASİDE). Kıştan, kışın soğuğundan ve sosyal hayata etkilerinden bahseden bu tür şiirler genellikle "der vaf-ı şitâ, kaside-i şitâiyye der hakk-ı ..." gibi başlıklar taşıdığından şitâiyye olarak anılmıştır. Bu tür şiirler bilhassa XVI. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmış, özellikle ramazan veya bayramların kışa rastladığı yıllarda şairlerin itibar ettiği manzumeler arasına girmiştir.

Şitâiyyeler Osmanlı kültüründe tabiatın şiire aksini, insanlara etkilerini ve divan şiirinin hayatla irtibatını ortaya koymasından bakımından önemli kabul edilmektedir. İnsanların tabiatla gördüğü güzellikleri aksettirmesi, şairlerin tabiatı çeşitli hallerle dönüştüren zaman kavramını algılama biçimini göstermesi ve şairane yorumları içermesi yanında şitâiyyeler, Osmanlı şehir toplumunun kıştan ve tabiatın nasıl etkilendiğini, bu mevsimde yaşayış biçiminde meydana gelen değişiklikleri ifade etmesi bakımından birer belge niteliğindedir. Tabiatın olumsuz yanını öne çıkararak ve hayatı kısıtlayan kış mevsimiyle bu mevsimde meydana gelen soğuk, kar, fırtına, yağmur vb. nin etkisi altında kalan şairin bütün bunları muhtelif remiz ve mazmunlarla (Levend, s. 575-580) ve kendi hayal dünyasında estetik zarafete büründürerek anlatması şitâiyyeleri sanat yönünden önemli hale getirir. Kışlık gıyacekler, yiyecek ve içecekler, kış hayatı, soğuktan korunma şekilleri, kış kahveleri ve kış sohbetleri şitâiyyelerde zengin tasvirler halinde yer alır. Kasidelerin sonunda şair bu mevsimin övdüğü kişi için uğurlu geçmesini temenni eder ve onun sıhhatle bahara ulaşması için duada bulunur. Şitâiyyeler münasebetiyle bahâriyye ve iydiyyeler olduğu gibi şairlerin taltif edilmeleri

yahut in'âma lâyık görülmeleri (Erünsal, XIX [1980], s. 215-216) bu tür şiirlerin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Yazıldıkları dönemin sosyal hayatına dair ipuçları ihtiva eden bu şiirlerde konunun genellikle dış mekân (kış ve insan, kış eğlenceleri), iç mekân (kış meclisleri, kış sohbetleri) ve gelenek-görenekler açısından ele alındığı görülmektedir.

Şitâiyye türünde güzel örnekler ortaya koyan şairler arasında Zâtî, Nev'î, Nef'î, Nedîm, Sâmî, Enderunlu Fâzıl ve Ziyâ Paşa sayılabilir. Ziyâ Paşa'nın, "Zemistan geldi hüküm-i zemherîr erdi cihân üzre / Felek ak câmeler kesti sevâd-ı bûsitân üzre" beytiyle başlayan kasidesi oldukça ünlüdür. Ayrıca divan edebiyatında kış tasvirlerinin yapıldığı gazel, kıta, şarkı, terkibi-bend gibi nazım şekilleri varsa da bunlar şitâiyye adını taşımaz. Üsküdarlı Aşk'nin, "Kâr eder mi acabâ kürk ile fistana soğuk / Geçer ilmez hele sûzen gibi kaftana soğuk" beytiyle başlayan gazeliyle (Pala, s. 237) Nedîm'in, "Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım" nakaratlı şarkısı (Divan, s. 370) bunlardandır. Bursalı Lâmiî Çelebi'nin manzum-mensur *Münâzâra-i Sultân-ı Bahâr bâ Şehriyâr-ı Şitâ* adlı eserinde de (İstanbul 1290) kış çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Latîfî'nin mensur *Fusûl-i Erbaa'sının* "Fasl-ı Zemistân Risâlesi" adlı bölümünde de çeşitli yönleriyle kıştan bahsedilmektedir. Tanzimat'tan sonra ve günümüz Türk şiirinde de kış mevsimini konu alan çok sayıda şiir yazılmıştır. Bunlar arasında Cenab Şahabeddin'in "Elhân-ı Şitâ"sı önemli sayılır. Şitâiyyeler üzerine Döndü Akarcalı bir yüksek lisans tezi hazırlamış (*Şitâiyye Nesiblerinde Dil, Anlatım ve Muhtevâ Özellikle-*

ri, 2003, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Bilal Çakıcı da kasideleri incelediği yüksek lisans tezinde (*Eski Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli [XVI. yüzyıl]*, 1996, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) konuya temas etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lâmiî Çelebi, *Bir Bursa Efsanesi: Münâzâra-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ* (haz. Sadettin Eğri), İstanbul 2001; Nev'î, *Divan* (haz. Mertol Tulum – M. Ali Tanyeri), İstanbul 1977, s. 65-67, 85-87, 116-119, 444; Nedîm, *Divan* (haz. Abdülbâki Gölpinarlı), İstanbul 1951, s. 370-371; Tâhirülmevî, *Edebiyat Lüğatı*, İstanbul 1973, s. 139; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s. 125-127; Ağâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı*, İstanbul 1984, s. 575-580; Iskender Pala, *Şairlerin Dilinden*, İstanbul 2004, s. 236-241; İsmail E. Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Arşivlerin Değeri", *TM*, XIX (1980), s. 215-216; Mehmed Çavuşoğlu, "Kaside", *TDL*, LII/415-417 (1986), s. 20, 62-68; Pakalın, III, 358-359; Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", *DIA*, IX, 408; Ahmet Sevgi, "Latîfî", a.e., XXVII, 112.

HASAN AKSOY

ŞİVE AHMED ÇELEBİ

(bk. AHMED ÇELEBİ, Şive).

ŞKAPUR, Hasan

(1913-1975)

Boşnak asıllı âlim.

9 Eylül 1913'te Bosna-Hersek'in Teşanj (Teşanj) kasabasının Şkapur (Şkapur) belde-sinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini 1927'de Teşanj'da tamamladı. Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Medresesi'ni bitirdikten

Lâmiî Çelebi'nin yaz ve kışın münazarasını konu ettiği *Risâle-i Sayf ve Şitâ*'sının (*Münâzârâ-i Bahâr u Şitâ*) ilk iki sayfası (Stüeymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 474)

sonra (1935) aynı şehirdeki Yüksek İslâm Şeriat Teoloji Okulu'na (Visa Islamska Serijatsko-Teoloska Skola) kaydoldu ve 1939'da buradan mezun oldu. Askerlik görevinin ardından 1940-1942 yıllarında Bihaç'taki lisede stajyer öğretmen olarak çalıştı. Aynı yıllarda Bihaç Medresesi'nde İslâm tarihi ve Arapça dersleri okuttu. 1942-1947 yılları arasında Banaluka'daki (Banja Luka) lisede ve medresede hocalık yaptı. Burada Ticaret Akademisi'nde verdiği dersler yanında Ferhad Paşa Camii'nde vaaz verdi. Aynı dönemde Banyaluka bölgesi Vakıf Mütevelli Heyeti üyeliğine seçildi. 1947'de Priyedor (Prijedor, Bosna-Hersek) Lisesi'nde tarih, Rusça ve Boşnakça dersleri okuttu. 1954'te Priyedor'da açılan Kozara Müzesi'ne hâfız-ı kütüb olarak tayin edildi. 1950-1956 yılları arasında yine Priyedor'daki Vakıf Mütevelli Heyeti başkanlığı ve Bosna-Hersek Diyanet İşleri Başkanlığı Meclisi üyeliği görevlerinde bulundu. 1950 yılından hayatının sonuna kadar Priyedor İslâm Birliği Başkanlığı üyeliği yaptı. 25 Mayıs 1975'te Priyedor'da vefat etti. İlahiyatçılığı yanında, II. Dünya Savaşı sırasında ve savaş sonrasında kurulan komünist rejimde kendisine verilen görevler ve özellikle Priyedor'daki Kozara Müzesi'nde çalışmaya başlaması onun tarihçi olarak da kendini kabul ettirdiğini göstermektedir.

Eserleri. 1. *Şahîhu'l-Buhârî I: Buharijina Zbirka Hadisa* (I-IV, Sarajevo 1974-1991). *Şahîh-i Buhârî'nin Boşnakça'ya ilk tercümesi olan eserin IV. cildinin bir bölümü mütercim vefatı üzerine Hasan Makic tarafından tamamlanmıştır* (Karić, II/20 [1991], s. 18). 2. *Turski dokumenti o Ustanku u Potkozarju 1875-78* (1875-1878 yılları arasındaki Potkozarye ayaklanmasına ait Türk belgeleri) (Ahmed S. Alicić ile birlikte, Sarajevo 1968). 3. *Odnos Turskih Vlasti Prema Bosanskom Ustanku 1875-78* (1875-1878 Bosna İsyanı'na Türk Devleti'nin tavrı). **Bu eserin doktora tezi olarak hazırlandığı ancak müellifin vefatı dolayısıyla savunmasının yapılamadığı kaydedilmektedir** (Hadzić, *Zemzem*, IV/3-4 [1971], s. 17). 4. *Nekoliko Podataka o Kozarcu-Monografija Prijedora i Okoline* (Kozara hakkında bilgiler-Priyedor ve çevresinin monografisi) (Prijedor 1961). 5. *Prijedor u Doba Turske Uprave Monografija Prijedora i Okoline* (Türk döneminde Priyedor-Priyedor ve çevresinin monografisi) (Prijedor 1961).

Hasan Şkapur'un çeşitli dergilerde yayımlanan makalelerinden bazıları şunlar-

dır: 1. "Ferhat Paşa Sokolović i Njegove Zadužbine" (Ferhat Paşa Sokolović ve ona ait vakıf eserleri) (*Glasnik VIS*, XXX/1-2 [Sarajevo 1967], s. 17-23; XXX/3-4, s. 126-128; XXX/5-6, s. 227-232; XXX/7-8, s. 313-319; XXX/1-2, s. 412-416). 2. "Prilog Proučavanju Poreskog Sistema XIX Vjeka u Bosni" (XIX. yüzyılda Bosna'da vergi sistemi) (*a.g.e.*, XXXI/7-8 [1968], s. 318-323; XXXI/9-10, s. 377-384; XXXI/11-12, s. 493-498). 3. "Odnos Bosanskohercegovačkih Muslimana Prema Bosanskom Ustanku 1875-78. Godine" (1875-78 yıllarındaki Bosna İsyanı esnasında Bosna-Hersek müslümanlarının tavrı). **Bu yazının doktora tezinin bir bölümü olduğu anlaşılmaktadır** (*Takvim*, Sarajevo 1975, s. 192-204). 4. "Neki Primjeri Tolerantnog Odnosa Prema Učesnicima Bosanskog Ustanka 1875-78" (1875-78 yılları arasındaki Bosna İsyanı'na katılanlara karşı gösterilen müsamahaya ait örnekler). **Muhtemelen bu yazı da doktora tezinin bir bölümüdür** (*a.g.e.*, [1977], s. 67-78). 5. "Pravni Položaj Nemuslimana u Islamskoj Državi" (İslâm devletindeki gayri müslimlerin hukuk açısından yeri) (*a.g.e.*, [1972], s. 127-150). 6. "Prve Muslimanke u Sanitetsko-Zdravstvenoj Službi" (Tıp ve sağlık görevlerinde bulunan ilk müslüman kadınlar) (*Takvim*, Sarajevo 1973, s. 154-157). 7. "Islam i Trgovina" (İslâm ve ticaret) (*Takvim*, Sarajevo 1974, s. 79-90) (eserleri ve makaleleri için ayrıca bk. Hadzić, *Preporod*, VI/12 [115], [1975], s. 13-14).

BİBLİYOGRAFYA :

Kasim Hadzić, "Hasan ef. Şkapur, Priprema Disertacije", *Zemzem*, IV/3-4, Sarajevo 1971, s. 17; a.mlf., "Životni Put i Djelo Prof. Hasan ef. Şkapura", *Preporod*, VI/12 (115), Sarajevo 1975, s. 13-14; a.mlf., "Buharijina Zbirka Hadisa u Prevodu i s Komentarom Hasana Şkapura", *Takvim* (Sarajevo 1975), s. 289-293; Husein Đozo, "Sjećanje na Rahmetli Hasan ef. Şkapura", *Preporod*, VI/11 (114) (1975), s. 13; Hilmo Neimarlija, "Veliki Prevodilački i Izdavački Poduhvat; Povodom I i II Knjige Sahihu-l-Buhari na Našem Jeziku u Prijevodu i s Komentarom Hasan ef. Şkapura. Odbor Islamske Zajednice Prijedor", *Glasnik VIS*, XXXIX/2 (1976), s. 156-157; Ilijas Mahmuljin, "Povodom Tri Godine od Preseljenja na Ahiret Hasan ef. Şkapura-Vječna Uspomena", *Preporod*, IX/12 (187) (1978), s. 6; Enes Karić, "Buharija Zlatnog Ruha, Sahihu-l-Buhari IV (Buharijeva Zbirka Hadisa, Prijedor i Komentar Hasan Şkapur i Hasan Makic, El-Kalem, Sarajevo 1991)", *Muslimanski Glas*, II/20, Sarajevo 1991, s. 18; Mehmedalija Hadzić – Amir Hodžić, "Feljton-Buharija u Bosni", *Dnevni Avaz*, II/131, Sarajevo 1996, s. 142; Amir Brka, "Prof. Hasan ef. Şkapur (Tešanji 1913. – Prijedor 1975.)", *Gradina*, II/8, Tešanji 1996, s. 20; Fuad Omerbašić, "Hasan ef. Şkapur-Uz Dvadesetogodišnjicu Smrti i Druugo Izdanje Buharijeve Zbirke Hadisa", *Preporod*, XXVII/2 (585) (1996), s. 35.

MUHAMMED ARUÇI

ŞOKAY, Mustafa

(1890-1941)

Kazak siyaset ve fikir adamı,
gazeteci.

Kazakistan'ın Akmesicid (günümüzde Kızılorda) şehrinde dünyaya geldi. Bölgede yaygın olan Şokay soyadı Çokay, Tchokaieff ve Chokaev gibi çeşitli şekillerde yazılmaktadır. Babası Kazaklar'ın Kıpçak boyundan Şaştı aşireti beyi Şokay, annesi Bahtlı Hanım'dır. İlköğrenimini Kızılorda'da tamamladı. Taşkent'teki Rus Gimnazyumu'ndan mezun oldu (1910). Çocukluğunda idarecilerin haksız uygulamalarına mâruz kalan babasının ve yakınlarının çektiği sıkıntıları gördü. Kanunsuz davranışlara karşı hukuk mücadelesi verme amacıyla Petersburg Üniversitesi'nde hukuk bölümüne girdi. Zekâsı ve öğrenmeye olan isteğiyle ünlü dil bilgini F. W. Radloff'un dikkatini çekti. Ancak dil alanında çalışmak istemedi.

Öğrencilik yıllarında siyasi faaliyetlere katıldı. I. Dünya Savaşı'nda Türkistanlı gençleri askere almak isteyen çar hükümetine karşı başlayan ve binlerce insanın ölümüne yol açan isyanın soruşturulması ve meselenin dumaya (parlamento) taşınmasında önemli rol oynadı. 1916 Kasımında Rusya Devlet Duması Müslüman Fraksiyonu Bürosu'na Türkistan temsilcisi seçildi. 1917 Şubat İhtilâli ile çarlık yönetimi devrince Türkistan'da yeni siyasi yönetimin şekillendirilmesinde aktif rol almak istedi. Petersburg'dan ayrılarak Orenburg'da Kazak Kurultayı'na (Nisan 1917) ve Taşkent'te Türkistan Müslümanları Kurultayı'na iştirak etti. Burada oluşturulan millî merkezin başkanlığına seçildi.

1917 Ekim İhtilâli ile Bolşevikler'in güçlenmesi Türkistan müslümanlarının Taşkent'teki siyasi faaliyetlerini sona erdiren-

Mustafa Şokay